УДК 351.82:502.03

В. Загорський,
Є. Борщук,
І. Жолобчук

СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено соціально-екологічні чинники концепції сталого розвитку, зв'язок економічного зростання і соціального розвитку. Проаналізовано головні соціально-екологічні проблеми переходу національної економіки України на принципи сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, економіка, економічне зростання, розвиток, екологічні цінності, соціальні цінності.

Великі темпи зростання обсягів матеріального виробництва і чисельності населення, які були визначальним фактором цивілізаційного розвитку впродовж XIX і XX ст., обумовили різке збільшення антропогенного навантаження на природні екосистеми. Сучасні системні дослідження показують, що природний асиміляційний потенціал вже не забезпечує відновлення status quo природного середовища – у багатьох структурних компонентах екосистем почались суттєві незворотні в осяжній перспективі зміни. Водночас людство почало усвідомлювати необхідність радикального перегляду стратегії свого развитку лише після того, як процеси деградації біосфери набули таких масштабів, що обумовило чітко виражені зміни глобальних її компонентів (земля, вода, повітря).

Необхідно зазначити, що вся історія людини – це неперервне зростання масштабів споживання природних ресурсів, насамперед енергії, – від 2500 ккал/добу до 250000 ккал/добу. За останні 100 років темпи споживання природних ресурсів різко зросли. У виробництво було залучено стільки ресурсів, скільки за всі попередні тисячоліття. У другій половині XX ст. кожні 10 років подвоювалось видобування і споживання мінеральних ресурсів, кожні 12 років – енергетичні потужності, кожні 15 років – обсяги промислової продукції, кількість техніки збільшувалась вдвічі швидше зростання чисельності населення. На початку XXI ст. економічний розвиток продовжує базуватися на подальшому зростанні масштабів екстенсивного використання природних ресурсів. Загалом на початок XXI ст. зростання економіки становить приблизно 3% на рік (темпи зростання продуктивності живої речовини менше 1% на рік). Річний випуск товарів у світі дорівнює загальному обсягу Європи за всю її історію. Якщо темпи, які були зафіксовані на кінець XX ст., збережуться, то до середини XXI ст. може виникнути критична ситуація щодо забезпечення цивілізації природними ресурсами.

Метою статті є аналіз впливу екологічних факторів на функціонування економічних систем для розробки підходів щодо вдосконалення інструментів екологічної політики, здатної забезпечувати ефективну динаміку позитивних змін в економіці при одночасному поліпшенні екологічної ситуації.

Як зазначають науковці, на сучасному етапі суспільного розвитку над людством нависла загроза двох глобальних криз, що ставлять під питання майбутнє світової цивілізації: екологічна і соціально-економічна. Перша загрожує інтенсивним та

надзвичайно небезпечним для життя людей насиченням біосфери відходами їхньої власної життєдіяльності, які вже набули таких масштабів, що можуть стати причиною глобальних катастрофічних змін середовища проживання людини і всього живого. Починають відчуватися в глобальному масштабі ознаки зміни клімату, що загрожує непередбаченими екологічними ускладненнями і втратами, дуже небезпечним є зменшення природного біорізноманіття, наслідки якого взагалі не піддаються навіть приблизним прогнозам. Друга – глобальними соціальними наслідками науково-технологічного прогресу, що в умовах глобальної ринкової економіки скорочує потребу світового виробництва в людській праці, залишає без роботи (без засобів до існування) все нові і нові мільйони людей, прирікає їх на злиденне життя. Незважаючи на суттєві досягнення науково-технологічного прогресу, він не дозволив людству в XX ст. ні знизити темпи забруднення екосфери, ні сповільнити ріст зубожіння на планеті.

Підсумки аналізу сучасних наслідків науково-технологічного прогресу полягають у такому:

– з одного боку, спроби перебороти соціально-економічну кризу шляхом забезпечення працею максимально великої кількості людей автоматично призводять до заохочення зростання світового виробництва. А зростання виробництва неминуче тягне за собою ріст забруднення екосфери, оскільки все, що коли-небудь було вилучено із природи, рано чи пізно, перетворюється у відходи споживання чи виробництва;

– з іншого, спроби подолати екологічну кризу шляхом максимального зниження забруднення екосфери неодмінно зумовлює скорочення виробництва, внаслідок чого автоматично прискорюється ріст безробіття і зубожіння [1].

В економічній науці впродовж тривалого часу головним показником, що характеризує стабільний розвиток економіки, вважається економічне зростання. Проте останнім часом фахівці все більше переконуються, що прагнення до нестримного економічного зростання призводить до появи великої кількості проблем, які ставлять під сумнів результати економічного зростання [2]. Сучасна економічна наука визнає, що економічне зростання, яке супроводжується виснаженням природних ресурсів, забрудненням довкілля, погіршенням складових якості життя для більшості населення, загострює проблему подальшого розвитку цивілізації загалом.

Аналіз тенденцій сучасного економічного розвитку дає змогу стверджувати:

– якщо і в подальшому зберігатиметься тенденція постійного нарощування виробничої потужності, то в найближчій перспективі ресурсна складова виробництва повністю вичерпає свої можливості. Загальновідомо, що в класичній економічній науці природа трактується лише як безмірний резервуар, з якого можна до нескінченості черпати природні ресурси. Водночас, за даними ООН, природні ресурси на сьогодні використовуються швидше, ніж відновлюються. На сучасному етапі тенденції забруднення і руйнування природного середовища стали глобальними та здійснюють суттєвий вплив на загальне спрямування соціально-економічного розвитку;

– існуючі тенденції розвитку виробничих технологій можуть призвести до екологічної катастрофи. Глобальні екологічні проблеми стали виникати з початку XX ст. Якщо ще в 60 – 70 рр. головною вважалася проблема запобігання світової ядерної війни, то на початку XXI ст. на перше місце фахівці ставлять екологічну проблему. Індустріалізація та економічне зростання зумовлюють такі негативні

явища, як забруднення довкілля, промисловий шум, викиди в атмосферу, погіршення вигляду міст тощо. Ці наслідки економічного зростання виникають, оскільки виробничий процес лише перетворює ресурси, але не утилізує їх повністю;

– тенденції формування суспільних відносин сприяють все більшому загостренню проблеми розшарування суспільства, що виникає внаслідок нерівності розподілу прибутків. Економічне зростання не означає автоматичного зростання доходів у всіх верств населення – для того, щоб наслідки економічного зростання відчули всі верстви населення, необхідне не тільки збільшення суспільного продукту, а певні політичні дії. На сьогодні головним суб'єктом збільшення темпів зростання споживання природних ресурсів (насамперед енергетичних) є промислово розвинені країни. При цьому ресурси, як правило, використовуються з надр слаборозвинених країн, а прибутки, одержувані від реалізації ресурсів, розподіляються неадекватно: 80 – 90% залишаються у промислово розвинених країнах, 10 – 20% – в слаборозвинених. При цьому чисельність населення розвинених країн майже в п'ять разів менша за чисельність населення в слаборозвинених країнах.

Системний аналіз сучасного етапу економічного розвитку цивілізації показує поглиблення протиріч між функціонуванням соціально-економічної та екологічної систем, ставлячи під сумнів результати досягнень науково-технічного прогресу. Людська цивілізація зіштовхнулась з серйозними енергетичними, сировинними та екологічними проблемами розвитку, що є наслідками концепції масового виробництва і споживання. Упродовж другої половини XX ст. і початку XXI ст. світова економіка прийшла в стан крайньої нестабільності, обумовленої виснаження доступних і досить дешевих ресурсів планети, стрімкого зростання витрат на запобігання і ліквідацію руйнівних наслідків технічного прогресу і стихійних лих.

Починаючи з другої половини XX ст. відбувається інтенсивний пошук нової стратегії виживання людства в умовах обмеженості природних ресурсів і погіршення природних умров існування людини як біологічного виду. Проблема майбутнього розвитку цивілізації загалом вийшла на передній край наукового пошуку і суспільної свідомості загалом. Стало очевидно, що суперечності між постійно зростаючими суспільними потребами і обмеженими можливостями біосфери ставлять під загрозу подальше існування людини як біологічного виду

У 1992 р. у Ріо-де-Жанейро на Міжнародній конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку була прийнята концепція сталого розвитку, яка на сьогодні часто трактується як безальтернативна стратегія розвитку цивілізації, основою якої є ідея узгодженного розвитку трьох взаємоповязаних сфер: соціальної, екологічної і економічної. Конференцією прийнято "Порядок денний на XXI століття", який є стратегією світової спільноти на майбутнє і спрямований на гармонійне досягнення основних цілей – висока якість навколишнього середовища і ефективна економіка для всіх народів світу. Як наголошується в цьому документі, оскільки значна частина природних ресурсів планети вичерпана, а екологічна ситуація стає все більш несприятливою, головним завданням сталого розвитку є задоволення життєвих потреб нинішнього покоління при збереженні таких можливостей для майбутніх поколінь [3].

Колишній Генсек ООН М. Стронг у виступі на відкритті конференції в Ріо-де-Жанейро зазначав, що центральними питаннями проблеми розвитку є: тип виробництва і споживання в промислово розвинених країнах, яка підриває системи, що підтримують життя на Землі; вибухоподібне зростання населення, переважно в

країнах, що розвиваються; зростаюча нерівність між багатими і бідними; економічна система, яка не враховує екологічні цінності і втрати, економіка, яка розглядає необмежене економічне зростання як прогрес.

Поняття "сталий розвиток" – це складна і об'ємна наукова категорія, яка є основою певного способу бачення реальності та відображає новий етап розвитку соціально-економічної системи. Сталий розвиток можна трактуват як такий розвиток складної системи "природа – суспільство", який забезпечує, з одного боку, поліпшення якості життя людей, а з іншого – поліпшення якості навколишнього середовища, що призводять до підвищення стійкості цієї системи впродовж необмежено довгого періоду часу.

Перехід на принципи екологічно сталого соціально-економічного розвитку – актуальне стратегічне завдання будь-якої економічної системи, орієнтованої на створення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності населення. У цьом контексті актуальною постає проблема розробки концептуальних основ екологічно орієнтованого сталого соціально-економічного розвитку.

Концепція сталого розвитку передбачає, насамперед, задоволення розумних потреб сучасного суспільства, що визначається двома пріоритетами. Перший – пріоритет умов необхідних для існування найбідніших верств населення, другий – пріоритет обмежень, обумовлених можливостями природного середовища задовольняти суспільні потреби. У цьом контексті однією з найважливіших умов сталого розвитку постає екологічний імператив, суть якого полягає у необхідності досягнення паритету економічних та екологічних цінностей суспільства.

Цінність розглядається як критерій і спосіб оцінки значимості об'єктів та явищ оточуючого світу для людини і суспільства, які виявляються в моральних принципах і нормах, ідеалах, установках. Цінність об'єкта визначається не тільки його властивостями, а й особливостями відношення до потреб та інтересів людини. Основною характеристикою цінності є значення і зміст, що надаються певним об'єктам природи, матеріальним і духовним благам. Фахівці нараховують десятки, навіть сотні видів цінностей. Але найбільш загальних, базових цінностей, що є основою ціннісної свідомості людей і так чи інакше впливають на їхні вчинки, не так багато.

Природні цінності пов'язані з тим, що безпека людини знаходиться в тісному зв'язку з потребами харчуватися, одягатися, мати житло, брати участь у діяльності, продовжувати рід, тобто з діяльністю, що забезпечує її нормальні умови життєдіяльності. Цінність природи як основи життєдіяльності людини вимагає запобігання екологічній кризі, збереження навколишнього середовища. У випадку, коли матеріальні чи ідеальні об'єкти є фокусами спрямувань, бажань окремих соціальних груп чи осіб, вони можуть бути соціальною цінністю.

Система соціальних цінностей є основою культури. Вони мають двояку суть: по-перше, вони включені до процесу функціонування та розвитку цієї суспільно-економічної системи і їм притаманний об'єктивне спрямування, по-друге, вони мають суб'єктивні риси, забарвлені емоціями, почуттями. Соціальні цінності поділяються на матеріальні та духовні. До матеріальних належать матеріальні блага, а до духовних – досягнення пізнання, науки, культурні явища, мистецтво.

Існує система національних цінностей, що є пріоритетними для певного соціуму на конкретному етапі його розвитку. Система цінностей будь-якої країни не є незмінною – вона формується у процесі розвитку суспільства. Часові рамки її існування не завжди співпадають із масштабами соціально-економічних, політичних

та інших змін у суспільстві. Людина, людська спільнота виокремлюють у свідомості набуті знання й оцінюють їх із позицій потреб, інтересів та ідеалів, унаслідок чого одні цінності стають для людини більш значимими, а інші – менш, утворюючи ієрархію цінностей, що необхідно оцінити.

На відміну від існуючого раніше принципу врахування екологічних цінностей при прийнятті господарських рішень, коли роль екології була підлеглою щодо економіки, існує новий стратегічний підхід у взаємовідносинах суспільства і природи, орієнтований на досягнення паритету соціально-економічних та екологічних цінностей суспільства, який є основою сталого розвитку.

Суть сталого розвитку полягає у тому, що економічні, соціальні і екологічні цінності в процесі функціонування економічних систем необхідно розглядати системно. Із позицій врахування природних цінностей, господарська діяльність повинна забезпечувати екорозвиток (ecodevelopment) – економічний розвиток без руйнування природних екосистем. Проблема сталого розвитку полягає у тому, що, по-перше, при сучасних технологіях і обсягах природокористуванням завдання шкоди екосистемам неминуче, по-друге, природа значною мірою вже втратила здатність до самовідновлення у первісній якості.

Економіка, в силу обмеженості земних ресурсів і займаного біосферою простору, не може ґрунтуватися на безмежному розширенні виробництва матеріальних благ. Однак застій в економіці провокує кризи і нестабільність, гостро пережиті населенням. Виходом із глухого кута, в який повним ходом йде економічне розвиток, заснований на старих принципах і методах, є його переорієнтація на розвиток досконаліших технологій (як технічних, так і соціальних) взамін використання застарілих. Необхідно усвідомити необхідність введення нових додаткових форм екологічних відрахувань, які повинні бути досить вагомими, щоб спонукати вкладати гроші в пошук способів економії ресурсів та скорочення забруднення навколишнього середовища. У межах концепції сталого розвитку формується нова економічна концепція, яку називають “зеленою економікою”, в якій головну роль відіграють капіталовкладення в розробку і активне використання енерго- і ресурсозберігаючих технологій, інноваційних технологій, нанотехнологій, відбувається оптимізація співвідношення кількісного зростання економіки та її якісного вдосконалення [4].

Свого часу вважалося, що соціальні протиріччя знаходяться в зовсім іншій площині, ніж проблеми екології. Однак хід розвитку подій показує, що екологічні проблеми посилюють соціальне неблагополуччя. Наприклад, недостача природних ресурсів, як і всякий дефіцит, посилює соціальну нерівність. Сама система життєвих пріоритетів і цінностей, заснована на матеріальних символах благополуччя та нехтування екологічних цінностей, є джерелом соціальної напруженості, боротьби за справедливість, революцій, а у крайній формі – тероризму.

Сталий розвиток обумовлює необхідність трансформації господарської діяльності людей, яка зробила б будь-який її вид екологічно безпечним. А це можливо при неодмінному дотриманні паритету економічних, соціальних та екологічних цінностей, оскільки саме він є фактором, що забезпечує переорієнтацію господарської діяльності в напрямку відповідності вимогам гармонійного розвитку природи і суспільства. Однак перешкодою в переході промислово розвинених країн до сталого розвитку залишається екологічний фактор.

Проблеми сучасного розвитку тісно пов’язані з споживацьким типом суспільних відносин, який стимулює постійне зростання масштабів споживання

матеріальних благ. Тому на часі постає значне посилення частки “віртуальних послуг”, що витрачають мало енергії та інших природних ресурсів. У міру того, як людство буде насичуватися матеріальними благами, відбудеться так званий “споживчий перехід” – зростаюча частка населення все більший інтерес стане проявляти до задоволення нематеріальних потреб, пов’язаних із інформацією, – від елементарних видовищ до інтелектуальної творчості. “Споживчий перехід” зміцнить економіку, розширивши асортимент послуг і число робочих місць, зробить її більш стабільною і одночасно послабить антропогенний вплив на природу, знизить екологічні ризики. Перенесення центру ваги з матеріального збагачення як мірила добробуту на нематеріальні форми самореалізації та самооцінки, знизить соціальну напруженість.

Розробка наукових основ, формування та реалізація стратегії сталого розвитку вимагають створення наукових основ аналізу і прогнозування стану й динаміки стійкості сумісного функціонування природних і соціальних систем. На сьогодні вже існують численні напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених, які є основою для формування теоретико-методологічних основ теорії сталого розвитку [5 – 8]. Фундаментальні основи концепції сталого розвитку пов’язані з діяльністю видатних українських вчених С. Подолинського і В. Вернадського. Саме праці С. Подолинського стали основою нової економічної теорії, що розглядається під кутом енергетичних процесів [9]. Ідеї С. Подолинського пізніше розвинув В. Вернадський у вченні про біосферу і ноосферу [10].

Як зазначається у документах ООН, на сьогодні світ стикається з проблемами у всіх трьох аспектах сталого розвитку – економічному, соціальному та екологічному. Незважаючи на великі зусилля ООН, на сьогодні більше 1 млрд людей продовжують жити в умовах крайньої убогості; зростає нерівність у доходах між країнами і всередині багатьох країн; водночас моделі нестійкого споживання та виробництва призвели до величезних економічних і соціальних втрат та можуть поставити під загрозу життя на планеті. Досягнення сталого розвитку потребують глобальних дій, щоб виправдати законні сподівання на просування шляхом подальшого економічного і соціального прогресу, для якого необхідні економічне зростання та зайнятість і одночасно зміцнення заходів із захисту навколишнього середовища [11]

У підсумковому документі Конференції ООН “Ріо+20” (Бразилія, 20 – 22 червень 2012 р.) “Майбутнє, якого ми хочемо” зазначається, що сталий розвиток орієнтований насамперед на людину, і необхідно будувати світ на основі принципів справедливості, рівноправності та відкритості і спільно працювати над забезпеченням сталого та інклюзивного економічного зростання, соціального розвитку та охорони навколишнього середовища і над досягненням тим самим загального блага. Тому актуальною постає проблема розробки механізму регулювання сталого розвитку, спрямованого на збалансований розвиток економіки і досягнення еколого-економічного благополуччя відповідно до потенціалу екологічних систем, які завжди є мегаінфраструктурою народногосподарського комплексу.

Одними з важливих критреїв сталого розвитку є Цілі Розвитку Тисячоліття (далі – ЦРТ), які сформовані на основі “Порядку денному на XXI століття”. Аналіз досягнення ЦРТ, засвідчує, що попри невирішеності багатьох проблем, можна стверджувати про певний поступ у досягненні цілей сталого розвитку. Відповідно до моніторингової доповіді ООН з ЦРТ, з моменту прийняття “Порядку денного на

XXI століття" зменшено масштаби бідності, покращено умови життя та збільшено частку людей, які мають доступ до якісної питної води. За попередніми оцінками, зазначається у доповіді, кількість людей у світі, що живуть на суму менш ніж 1,25 дол. в день, у 2010 р. зменшилась вдвічі порівняно з 1990 р. Частка людей, що мають доступ до якісної питної води збільшилась з 76% у 1990 р. до 89% у 2010 р., тобто понад 2 млрд людей покращили умови життя. У світі частка міського населення, що живе у нетрях, скоротилася з 39% у 2000 р. до 33% у 2012 р. Наприкінці 2010 р. у регіонах, що розвиваються, понад 6,5 млн людей отримували антиретровірусну терапію від ВІЛ/СНІДу.

Природні багатства України дають їй можливість перевести національну економіку на принципи функціонування сталого розвитку. Водночас екологічна ситуація в Україні ускладнена наслідками катастрофи на Чорнобильській АЕС, невиправдано масштабним розвитком хімічної та нафтохімічної промисловості, великих машинобудівних підприємств, а також наявністю великої кількості агропромислових комплексів, які не забезпечені реальними технічними можливостями для утилізації відходів. Великі промислові підприємства (хімічної, машинобудівної та інших галузей), що базуються на традиційних технологіях і вивозять основну частину своєї продукції, представляють велику небезпеку для навколишнього середовища. Тому розвиток економіки має ґрунтуватися на екологічно орієнтованих технологіях і ефективних механізмах узгодженої взаємодії соціальної, економічної та екологічної сфер, не порушує ємність екосистеми країни.

На жаль, Україна є одна з небагатьох європейських країн, яка не має затвердженої на законодавчому рівні національної концепції сталого розвитку. Причиною такого становища є не відсутність наукових розробок вітчизняних учених основ сталого розвитку, тут необхідно звернути увагу на роль олігархічних сил, що базується на злитті власності та влади. Формально вони декларують ліберальні цінності й цілі, але насправді орієнтуються на високомонополізовану корпоративну економіку. Господарі великого капіталу вельми зацікавлені в максимально вільній експлуатації природних ресурсів, що є основою їхнього капіталу. Головне для них – зберегти й надалі за собою право присвоювати переважну частку прибутку від продажу природних ресурсів. У цьому контексті можна згадати слова К. Маркса, який стверджував: " ...забезпечте 10% (прибутку), і капітал згідний на всяке застосування, при 20% він стає пожвавленим, при 50% позитивно готовий зломати собі голову, при 100% він нехтує людськими законами, при 300 процентах немає такого злочину, на який би він не ризикнув, навіть під страхом шибениці. Якщо шум и брань приносять прибуток, капітал буде сприяти тому і іншому" [12].

Надмірне використання природних ресурсів, забруднення основних життєзабезпечувальних екологічних систем і виснаження їх відновлювальних можливостей, зниження якості сільськогосподарських угідь, критичне скорочення площі лісів, надмірна зарегульованість річкової мережі, наслідки Чорнобильської катастрофи – все це призвело до масштабних деструктивних процесів в оточуючому середовищі України, що становлять реальну загрозу національній безпеці держави у багатьох сферах. При збереженні існуючих тенденцій природокористування та розвитку економіки, вже в недалекій перспективі Україна може безповоротно втратити природно-ресурсний потенціал сталого розвиту у більшості регіонів.

Навряд чи можна очікувати зміни ситуації на краще в екологічній сфері за умов гальмування інноваційної політики та переважання в національній економіці застарілих ресурсо- та енергоємних виробництв третього технологічного укладу,

примітивного сільськогосподарського виробництва, недосконалості природозахисного законодавства й низької екологічної культури в суспільстві та в державі загалом [13].

На думку провідних українських учених, саме екстенсивний розвиток економіки країни із застосуванням застарілих технологій, безоплатність природних ресурсів, зношеність виробничих фондів; недостатнє дотримання природоохоронного законодавства та його недосконаліть; низька економічна свідомість суспільства зумовили значні екологічні проблеми на всій території України та призвели до кризових екологічних ситуацій в окремих її регіонах.

Соціально-екологічні проблеми, що є результатом слабкості демократичних інститутів, неспівпадінням інтересів великого національного бізнесу і стратегічних цілей національного розвитку та, як наслідок, безсистемного і неефективного використання природних ресурсів без урахування можливих наслідків, зумовлюють значні соціальні і матеріальні втрати, негативно впливають на продуктивність основних життєзабезпечувальних природних ресурсів та стан здоров'я населення [14].

Отже, необхідно констатувати, що в глобальному масштабі концепція сталого розвитку спричиняє певні позитивні зміни в соціально-економічному розвитку. Після визнання у 1992 р. концепції як головного орієнтира трансформацій системи "природа – сусільство", відбулось поліпшення деяких показників розвитку. Саме поняття розвитку набуло більш фундаментального значення. На сьогодні в Україні соціально-екологічна ситуація є критичною і подальший розвиток наявних тенденцій дедалі більше загрожує національній безпеці. Відсутність чіткої стратегії розвитку, пов'язаної з політичною і економічною нестабільністю, ускладнює вирішення проблем переходу функціонування економіки України на принципи сталого, екологічно орієнтованого розвитку.

Література

1. Толстоухов А. В. Глобалізація. Влада. Еко-майбутнє [Текст] / А. В. Толстоухов. — К. : ПАРАПАН, 2003. — С. 198, 199.
2. Вулфенсон Д. Развитие и сокращение мастабов бедности. Оглядываясь в прошлое, заглядывая в будуще [Текст] / Д. Вулфенсон, Ф. Бургиньон. — [Б. г.] : Всемирный банк, 2004. — С. 3—14.
3. Загорський В. С. Системний аналіз концепції сталого розвитку [Текст] / В. С. Загорський, Є. М. Борщук. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2012. — 256 с.
4. Данилишин Б. М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений [Текст] / Б. М. Данилишин, Л. Б. Шостак. — К. : СОПС Украины, 1990. — 367 с.
5. Там же. — 367 с.
6. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку [Текст] / Г. Дейлі ; пер. з англ. — К. : Інтелсфера, 2002. — 304 с.
7. Дорогунцов С. Сталий розвиток в управлінні еколого-економічними системами / С. Дорогунцов, А. Федорищева, О. Ральчук // Економіка України [Текст]. — 2001. — № 1. — С. 74—83.
8. Основи стійкого розвитку [Текст] / за заг. ред. д. е. н., проф. Л. Г. Мельника. — Суми : Університетська книга, 2005. — 654 с.
9. Подолинський С. А. Вибрані твори [Текст] / С. А. Подолинський ; [упоряд. Л. Я. Корнійчук]. — К. : КНЕУ, 2000. — 328 с.

10. Вернадський В. Декілька слів про ноосферу / В. Вернадський // Хроніка [Текст]. — К. : [б. в.], 2004. — Вип. 57/58. — С. 485—495.
11. Огляд світового економічного та соціального стану, 2013 рік: завдання в області забезпечення сталого розвитку [Електронний ресурс] / Економічна та Соціальна Рада ООН. — Режим доступу : http//www.un.org.
12. Маркс К. Капитал [Текст] : в 3 т. Т. 1 / К. Маркс. — [Б. г. : б. и.], 1955. — С. 770.
13. Оцінка регіональних еколого-ресурсних та еколого-техногенних загроз національній безпеці України [Текст]. — К. : НІСД, 2010. — 32 с.
14. Там само. — 32 с.

V. Zahorskyi,
Ye. Borshchuk,
I. Zholobchuk

THE SOCIAL AND ECOLOGICAL FACTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

The social and ecological factors of sustainable development concept, connection of economic growth with social development are studied. The major social and ecological problems of the transition of the national economy of Ukraine on the principles of sustainable development are analysed.

Key words: sustainable development, economic growth, development, ecological values, social values.